Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti *Musiqi elmi, mədəniyyəti və təhsilinin aktual problemləri* №1, 2021, **s. 37-42**
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет *Актуальные проблемы музыкальной науки, культуры и образования* №1, 2021, **с. 37-42**
Azerbaijan State Pedagogical University *Actual problems of the science, culture and education of music* №1, 2021, **pp. 37-42**

UOT 373.1: 378.14

G.Axundova
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Az 1000, Bakı ş., Üzeyir Hacıbəyli küçəsi,68
e-mail: gaxundova1949@gmail/com

İNTEQRATİV DƏRSLƏRİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: *fənlər arası və fəndaxili inteqrasiya, dərs, təlim, texologiya*

Məqalədə inteqrativ dərslərin xüsusiyyətləri araşdırılır, eləəcə də ümumiyyətlə təhsildə inteqrasiya prosesləri təhlil olunur. Elmi biliklərin artması ayrı-ayrı elm sahələri arasında sərhədləri silir və ixtisaslaşma o qədər də elm sahələri ilə deyil, nə qədər ki, problemlərin qoyuluşu və həlli ilə baş verir. Təhsildə inteqrasiya prosesləri kifayət qədər mürəkkəb, kompleksli və öz təzahürlərinə görə çoxtərəfli bir hadisədir ki, onun psixoloji və pedaqoji mövqedən təhlili vacib məsələlərdən biridir. İşin yeniliyi bundadır ki, inteqrasiyalı dərsin mərhələləri göstərilmişdir.

Г.Ахундова

ОСОБЕННОСТИ ИНТЕГРАТИВНОГО УРОКА

Ключевые слова: *внутрипредметная и межпредметная интеграция, урок, обучение, технология*

В статье рассматриваются особенности интегративного урока, а также анализируются интегративные процессы вообще в образовании. Рост научного знания стирает границы между разными дисциплинами, и специализация происходит не столько в областях науки, сколько в постановке и решении проблем. Процесс интеграции в образовании достаточно сложный, комплексный и многогранный, и его анализ с психолого-педагогической точки зрения является одним из важных вопросов. Новизна работы в том, что показаны этапы интеграционного урока.

G.Akhundova

FEATURES OF THE INTEGRATIVE LESSON

***Keywords**: intra-subject and inter-subject integration, lesson, teaching, technology*

The article examines the features of an integrative lesson, and also analyzes integrative processes in general in education. The growth of scientific knowledge blurs the boundaries between different disciplines, and specialization occurs not so much in the fields of science as in the formulation and solution of problems. The process of integration in education is quite complex, complex and multifaceted, and its analysis from a psychological and pedagogical point of view is one of the important issues. The novelty of the work is that the stages of the integration lesson are shown.

Tədrisə müasir yanaşma təlim prosesinə yenilik gətirilməsinə yönəldilməlidir, ki bu da bugünkü həyat və fəaliyyətin dinamik xüsusiyyətlərindən, müxtəlif təlim texnologiyalarının spesifikasından və sosial faydalı biliklərin tələbatından asılıdır. "Azərbaycanın təhsil tarixində artıq tələbəyönümlü bir təhsil sistemi formalaşır. Cəmiyyətmizin ehtiyac və tələbatlarına uyğun belə sistemin qurulmasında demokratikləşmə, humanistləşmə, inteqrasiya, diferensiallaşma, fərdiləşmə, humanitarlaşma mühüm pedaqoji prinsiplər kimi nəzərə alınır." [1, s.12]. Şəxsiyyətyönümlülük isə daha çox inteqrativ bilik və bacarıqlara söykənən dəyərlərin mənimsənilməsini tələb edir ki, buna da yalnız inteqrativ təhsil prosesində nail olmaq mümkündür.

Müasir dünyada inteqrasiya prosesləri obyektiv və zəruri bir reallığa çevrilmişdir. İnteqrasiya qloballaşan dünyanın təhsil aləmində aparıcı rol oynayır. Ona görə də informasiyanın sürətlə artdığı bir dövrdə cəmiyyətin dəyişkən dinamikasını izləmək və ona müvafiq olaraq inkişaf etmək üçün birləşmələr, bloklar yaratmaqla ümumiləşdirmələr aparmaq ən səmərəli strategiyalardan biri kimi qəbul edilir. Son dövrlər müasir təhsil konsepsiyasında "inteqrativ təlim", "inteqrativ dərs" anlayışları xüsusi pedaqoji texnologiyalardan biri kimi öz yerini möhkəmlədmişdir. Təhsildə inteqrasiya cəmiyyətin tərbiyə gücünün inteqrasiyası, bütövlükdə didaktik sistemin sintezi kimi çıxış edir.

Təhsildə inteqrasiya bu gün insan fəaliyyətinin bütün sahələrini xarakterizə edən tendensiyaların əksidir. Elmi biliklərin artması ayrı-ayrı elm sahələri arasında sərhədləri silir və ixtisaslaşma o qədər də elm sahələri ilə deyil, nə qədər ki, problemlərin qoyuluşu və həlli ilə baş verir. Təhsildə

inteqrasiya prosesləri kifayət qədər mürəkkəb, kompleksli və öz təzahürlərinə görə çoxtərəfli bir hadisədir ki, onun psixoloji və pedaqoji mövqedən təhlili vacib məsələlərdən biridir.

Təlim sistemi baxımından "inteqrasiya" anlayışı iki məna daşıya bilər: a) təlimin məqsədi mənası – yəni öyrənənin ətraf aləm, dünya barəsində bütöv, tam bir təsəvvürlərin yaradılması; b) təlimdə vasitə mənası – müxtəlif fənn biliklərinin yaxınlaşdırılması üçün ümumi platformanın yaradılması.

Təlimin məqsədi kimi inteqrasiya öyrənənə belə biliklər verməlidir ki, orada dünyanın ayrı-ayrı hissələrinin əlaqəli olması əks olunsun. Bu da, öz növbəsində, bütün elementləri bir-birilə bağlı olan dünyanın tam, vahid şəkildə qavranılma-sına zəmin yaradır.

Müxtəlif fənn biliklərinin yaxınlaşdırılması vasitəsi kimi inteqrasiya differensial biliklərin arasında boşluğun doldurulması və onların arasında əlaqənin yaradılmasına qulluq edir.

İnteqrativ təlimin tədbiqi müəllimə bir fənnin çərçivələrindən çıxmağa, dünyada hər şeyin əlaqəli olmasını əyani şəkildə göstərməyə və eyni zamanda şagirdlərdə öz fənninin öyrənilməsinə qarşı motivasiyanın artmasına imkan yaradır. "İnteqrasiya – müxtəlif sahələrdə ümumiləşdirilmiş biliklərin mümkün olduğu dərəcədə bir tədris materialına qarşılıqlı daxil olması, qarşılıqlı əlaqəsi deməkdir" [2, s. 36].

İnteqrasiyanın bir çox növləri mövcuddur: metod və priyomlara görə, üsullara görə, səviyyələrə görə, istiqamətlərə görə və s. Bir çox alimlər inteqrasiyanı iki və ya üç səviyyəli olduğunu qeyd edir (fəndaxili, fənlərarası və transfənli inteqrasiya). Bundan əlavə pedaqogikada həmçinin inteqrasiyanın növlrini də ayırd edirlər: üfüqi və şaquli.

İnteqrativ təlim – müasir metodikanın əsas yeniliklərindən biridir. Bu anlayış fənlərarası əlaqələrin yüksək forması deməkdir. Bu texnologiya məktəb proqramlarına cəsarətlə daxil olur və ilk baxışdan çətin uyğunlaşan fənləri bir birilə əlaqələndirir. İnteqrasiya müəllimə özünüifadə, özünürealizə etməyə, dərsə yaradıcı yanaşmağa və həmçinin şagirdlərin qabiliyyətlərinin aşkarlanmasına kömək göstərir. İnteqrativ təlimin əsas məqsədini şaqirdlərin əqli fəallığının artırılması təşkil edir.

İnteqrativ dərs ənənəvi dərslərdə çətin realizə olunan bir sıra məqsəd və vəzifələrin həllinə imkan yaradır.

İnteqrativ dərslərin məqsədləri:

- İdrakyönümlü (informativ-məzmunlu). Faktlar, hadisələr və təzahürlər arasında əlaqənin axtarışına şagirdləri vadar etmək, nəticələr çıxarmağı öyrətmək;

- İnkişafedici (informativ-fəaliyyətli). Təhlil etməyi, müqayisə və ümumiləşdirməni aparmağı öyrətmək;

- Tərbiyəedici.

İnteqrativ dərslərin vəzifələri:

- Dərsin qeyri-standart formasından istifadə edərək şagirdlərin təlim fəaliy-yətlərinin motivasiyasını artırmaq (qeyri-adi – deməli maraqlı prinsipi);
- Müxtəlif fənn sahələrində istifadə olunan anlayışların araşdırılması;
- Təfəkkür əməliyyatları ilə məqsədyönlü işin təşkili: müqayisə, ümumi-ləşdirmə, təsnifat, təhlil, sintez və s.;
- Müxtəlif məsələlərin həllində fənlərarası əlaqələrin göstərilməsi və onların tətbiqi.

İnteqrativ dərslərdə uşaqlar asanlıqla işləyir və həcminə görə geniş materialı maraqla mənimsəyirlər. Burada şagirdlərin əldə etdiyi bilik və bacarıqların adi təlim situasiyalarında praktiki fəaliyyətlərində istifadəsindən əlavə, onların yaradıcı və intellektual qabiliyyətlərinin üzə çıxması böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Öz pedaqoji fəaliyyətinə inteqrativ dərslərin aparılmasını daxil etməyə planlaşdıran müəllimlər burada yarana bilən bəzi çətinlikləri nəzərə almalıdır:

1. İnteqrasiyası planlaşdırılan fənlərin proqramlarına baxılmalıdır ki, mövzularına görə oxşar olanlar aşkar edilsin. Bunlar hökmən identik olmalıdır, ən əsası isə – bu mövzuların ümumi istiqamətlərini aşkar etmək və gələcək inteqrativ dərsin məqsədini müəyyənləşdirmək vacibdir. Bununla yanaşı unutmaq olmaz ki, dərsin məqsədi tədris materialının daha dərindən öyrənilməsinə və nəzəri biliklərin praktiki cəhətdən möhkəmləndirilməsinə yönəlməlidir.

2. Əgər dərs iki fənn müəllimləri tərəfindən hazırlanırsa, dərsin konspektinin tutlmasında vaxt iki müəllim arasında dəqiq, səlis paylaşdırılmalı və bu reqlamentə ciddi əməl edilməlidir. Müəllimlər inteqrativ dərslərin keçirilməsinə ilk təşəbbüs göstərdikdə və əməkdaşlıqda hələ kifayət qədər təcrübələri olmadıqda bu qaydaya xüsusilə riayyət olunmalıdır.

3. İnteqrativ dərsin təşkilinə xüsusi diqqət yetirilməlidir: lazımi avadanlığın düzgün yerləşdirilməsi (onun axtarışlarına və yaxud asılmasına vaxt itirməmək üçün); şagirdlərin praktiki işinin təşkili formalarının və masaların buna uyğun yerləşdirilməsi, lazım olan iş materiallarının düzgün yerləşdirilməsi məsələlərinə ciddi şəkildə baxılmalıdır. Bütün bunlar dərs vaxtının rasional istifadəsi və itkilərin olmaması üçün vacibdir.

4. İnteqrativ dərslərin keçirilməsi müəllimlərdən dərsə ciddi hazılığını tələb edir. Belə ki, müəllimlər belə dərslərin forma və metodları barəsində əsaslı surətdə fikirləşməli. İnteqrativ dərslərin forması qeyri standart və cəlbedici olmalıdır. Müxtəlif iş formalarının istifadəsi şagirdlərin diqqətini və marağını yüksək səviyədə saxlayır ki, bu da belə dərslərin inkişafedici səmərəliliyinin göstəricisidir.

İnteqrativ dərslərin hazırlanması və keçirilməsi prosesi bir-neçə mərhələ elementlərindən ibarətdir: axtarış, hazırlıq, əsas (icra) və sonluq (refleksiya). Bununla onlar ənənəvi dərslərdən fərqlənirlər.

İnteqrativ dərslərinin keçirilməsinin mərhələləri:

1. Axtarış:

- mövzunun öyrənilməsinə motivasiyanın təmini;
- seçilmiş mövzuya dair materiallarının axtarışının təmini.

Nəticə:

İş üçün şagirdlədən ibarət qrupların hazırlığı.

2. Hazırlıq:

- məmbələrlə iş, mövzuya dair faktların yığılması;
- mövzuya dair söhbət, materiallara baxış.

Nəticə:

Hər bir iştirakçı öz tapşırıq sahəsəni müəyyənləşdirir.

3. Əsas (icra):

- əldə edilmiş materialları müstəqil istifadə etmək bacarığının inkişafı.

Nəticə:

Şagird tərəfindən təlimin kompleks xarakter daşıdığını, musiqi fənninin imkanlarından digər sahələrdə biliklərin ifadəsi üçün mümkünlüyünün dərk edilməsi.

4. Son mərhələ:

- şagirdlərin çıxışlarının müzakirəsi.

Nəticə:

Şagirdlər fənlərarası biliklərin istifadəsi imkanları barəsində xülasə verirlər.

İnteqrativ dərslər didaktikanın ən vacib prinsiplərindən biri olan təlimin sistemli olmasını təmin edir. Həmçinin belə dərslər şagirdlərin təfəkkür inkişafı üçün optimal şərait yaradır, belə ki, onların abstraksiya qabiliyyəti inkişaf edir, kütlənin içindən əsası çıxarmaq, analogiyalar, təhlil, qarşılaşdırma və ümumiləşdirmə aparmaq bacarığı formalaşır. İnteqrativ dərslər şagirdlərin sistemli dünyagörüşünü inkişaf etdirir və şəxsiyyət kimi formalaşmasına gətirib çıxarır. İnteqrativ təlimin təşkilində şagirdlərin yaş və fərdi xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır.

Beləliklə, bütün dediklərimizi ümumiləşdirərək aşağıdakıları qeyd etməliyik: İnteqrasiya bir-neçə istiqamətdə və müxtəlif səviyyələrdə baş verir. İnteqrasiyanın məqsədi təkcə bir-neçə fənnin yaxın sahələrinin göstərilməsindən deyil, lakin onların üzvi şəkildə əlaqəsi vasitəsilə şagirdlərə bizi əhatə edən dünyanı vəhdətdə qavrama bacarığının formalaşdırılmasımdan ibarətdir. İnteqrasiya şagirdlərin dünyagörüşləri, təfəkkürləri və əqidələrinin formalaşdırılması prosesini sürətləndirir.

Ədəbiyyat

1. Mehrabov A. Müasir təhsilin konseptual problemləri. Bakı, 2010
2. Кенгерлинская Т. Интегративный принцип построения системы специальной педагогической и исполнительской подготовки студентов. Баку, 2007
3. Rəcəbov O., Hidayətova F., Məmmədova G. "Pedaqoji təmayüllü ali məktəblərdə musiqi müəllimlərinin hazırlığında musiqi kurikulumundan istifadənin imkan və yolları". Bakı, 2011

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 11.02.2021
Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 23.02.2021
Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 15.03.2021
Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Firəngiz Hidayətova
ADPU-nun Elmi Şurasının 15 aprel 2016-cı il tarixli 15 saylı qərarı ilə çap olunur.